

УДК 28(477)

Ю.С. Набока

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ У ВЗАЄМИНАХ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ І РИМО-КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВАМИ В УКРАЇНІ У 1989 – 2010 рр.

Виявлені причини, що лежать в основі складних стосунків між двома церквами: Російська православна і Римо-католицька церкви мають протилежні точки зору на рішення Львівського собору 1946 року, зокрема Російська православна церква взагалі не визнає Українську греко-католицьку церкву.

Ключові слова: Російська православна церква, Римо-католицька церква, Українська греко-католицька церква, Львівський собор.

Выявлены причины, лежащие в основе сложных отношений между двумя церквями: Русская православная и Римо-католическая церкви имеют противоположные точки зрения на решения Львовского собора 1946 года, в частности Русская православная церковь вообще не признает Украинскую греко-католическую церковь.

Ключевые слова: Русская православная церковь, Римо-католическая церковь, Украинская греко-католическая церковь, Львовский собор.

The reasons lying under the difficult relations between the two churches are defined as follows: the Russian Orthodox Church and the Roman Catholic Church have the opposite points of view about the decisions of the Lvov Cathedral of 1946, the Russian Orthodox Church also does not recognize the Ukrainian Greek Catholic Church.

Key words: Russian Orthodox Church, Roman Catholic Church, Greek Catholic Church, Lvov Cathedral.

Постановка проблеми. Християнство у вигляді православ'я і католицизму – найбільш поширені релігійні конфесії в Україні. Їх супроводжували складні взаємини на протязі багатьох століть.

Ще в 1596 р. сталося розділення в українському православ'ї, утворилася Українська греко-католицька церква (УГКЦ), що визнала церковно-адміністративну владу Папи Римського. Згідно з документом УГКЦ «Титул і вірні їхні права і обов'язки», в якому сказано: «Ця Церква утворена і впорядкована на цьому світі як співтовариство існує в католицькій Церкві, керованій наступником Петра і єпископами, сполученими з ним» [17].

У другій половині XVII століття Українська православна церква (УПЦ) переходить від Константинопольського до Московського патріархату.

У 30-і роки XIX ст. на українських землях, що входять до складу Російської імперії, була заборонена діяльність УГКЦ, встановилося панування Російської православної церкви (РПЦ).

У 1939 – 1945 рр. західно-українські землі увійшли до складу СРСР і відразу ж, в 1946 р. УГКЦ «самоліквідувалась» і була приєднана до РПЦ згідно з трактуванням Московського патріархату.

Слід зазначити, що, УГКЦ не втратила своїх позицій серед своїх послідовників, і священників, що перейшли в православ'я після Львівського собору 1946 р. Про це свідчать звіти чиновників (уповноважених у справах релігії), що виконували нагляд за релігійними організаціями: «Окремі священники з колишніх греко-католиків, що прийняли православ'я, дотримуються колишніх поглядів, вони слухають радіопередачі з Ватикану і їх зміст прагнуть передати віруючим, інколи

вони проводять служби і обряди по уніатськи» [4, с. 69].

У 19461 – 1990 рр. партійно-радянське керівництво СРСР допускало гоніння на Римо-католицьку церкву (РКЦ) і УГКЦ. Не дивлячись на це, Українська греко-католицька церква продовжувала діяти в підпіллі, частина її керівництва емігрувала.

У 1989 – 1991 рр. у результаті краху світової соціалістичної системи, завершення «холодної війни» і розвалу СРСР виникли умови для активізації діяльності РКЦ і відродження УГКЦ на території України. Це загострило церковно-релігійну ситуацію в країні.

Демократичні перетворення в Україні дали рівні права православної і католицькій конфесіям. Сталася роз'єднаність в діях між Українським екзархатом, що входить до складу Російської православної церкви (РПЦ) і УГКЦ. Це негативно вплинуло на церковно-релігійну, духовну і суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Необхідність врегулювання церковно-релігійного відокремлення в Україні актуалізує наукове вивчення взаємин між РКЦ, УГКЦ і РПЦ впродовж 1989 – 2010 рр.

Аналіз актуальних досліджень. Важливість і актуальність вказаної проблеми викликає інтерес до її вивчення, як в Україні, так і в Російській Федерації. Вже в 90-х роках XX ст. в обох країнах з'явилися перші наукові дослідження взаємин РКЦ, УГКЦ і РПЦ, підготовлені на основі опублікованих документів.

Безпосереднє відношення до проблеми нашого дослідження має стаття російської дослідниці Г.Ю. Булатової [3, с. 57-64], яка присвячена загальному аналізу міжцерковних стосунків РКЦ і РПЦ в період починаючи з розпаду СРСР і закінчуючи 2006 роком в Україні і Російській Федерації. Розкривається взаємозв'язок міжцерковного діалогу РКЦ і РПЦ з

церковно-державними стосунками в Україні і Російській Федерації.

Слід відзначити також видання конспекту лекцій Протоїрея Андрія Ключева [10], що дає статистичні дані про стан РКЦ в 1991-2001 рр., яка здійснювала свою діяльність на канонічній території РПЦ Росії, Білорусі і України.

У статті українського історика О.Є. Лисенка [12, с. 78-81] менш детально акцентується увага на процес відродження РКЦ і УГКЦ починаючи з 1989 р. і закінчуючи візитом Папи Римського Іоана Павла II до України в 2001 р.

Можна констатувати, що українські і російські історики більш детально розкривають церковно-державні стосунки РПЦ і РКЦ в Україні і Росії а також механізми впливу дій православною і католицькою релігійних конфесій на політику двох країн.

Слід зазначити недостатній рівень вивченої проблеми міжконфесійних взаємин РПЦ і РКЦ в Україні. Оpubліковані наукові статті дають загальну характеристику відродження і розвитку РПЦ і РКЦ на території Росії, Білорусі і України.

Мета статті. У даній статті автор зробив спробу, на основі використання архівних і опублікованих церковних документів, проаналізувати міжконфесійні стосунки РКЦ, УГКЦ і РПЦ в Україні впродовж 1989-2010 рр.

Виклад основного матеріалу. В кінці 1980 року активізувалася діяльність РКЦ в СРСР. Особливо це було помітно на Західній Україні.

1 грудня 1989 р. під час зустрічі М. С. Горбачова з папою Іоанном Павлом II у Ватикані було остаточно вирішено питання про реєстрацію УГКЦ і подальшу її легалізацію.

На території західної України масово стали переходити колишні православні священники разом зі своїми прихожанами з РПЦ в УГКЦ. Кількісне зростання приходів УГКЦ потребувало збільшення кількості храмів для здійснення релігійних обрядів. Виникла необхідність повернення з РПЦ і інших релігійних організацій храмів, монастирських приміщень їх сторичному власникові – УГКЦ.

Проте, не обійшлося без непорозумінь між послідовниками УГКЦ і РПЦ, бо кожна із сторін вважала ці храми своїми. Ситуація ускладнилася тим, що РПЦ не визнала згідно своєї церковної традиції УГКЦ. Тому представники РПЦ замість виразу «греко-католики» до представників УГКЦ використовують термін «католики східного обряду» [13, с. 8].

Для врегулювання положення РПЦ і РКЦ, що створилося, провели переговори на початку 1990 р. [19, с. 58]. Ініціатором переговорів виступила РПЦ. У них брали участь: з боку РПЦ керівник Київського екзархату московського

патріархату Митрополит Філарет (Денісенко, нині Патріарх УПЦ (КП) а з боку РКЦ – Кардинал Іоан Віллебранде, почесний голова Папської ради із сприяння християнській єдності. В результаті переговорів був прийнятий спільний документ «Рекомендації по нормалізації стосунків між православними і католиками східного обряду на Західній Україні». У документі міститься положення про створення спільної Чотиристоронньої комісії для вирішення практичних питань між православними і католиками східного обряду за участю представників Святійшого Престолу, Московського Патріархату [13, с. 9]. До складу Чотиристоронньої комісії увійшли представники як РКЦ, УГКЦ, так і представники Московського патріархату РПЦ і Українського екзархату [7]. Створення Чотиристоронньої комісії давало привід сподіватися на швидке врегулювання міжцерковних стосунків між РПЦ і РКЦ.

Предметом міжцерковних переговорів стало те, що РПЦ і РКЦ мають протилежні точки зору на рішення Львівського собору 1946 р., а саме, РПЦ не визнає УГКЦ.

Переговори виявилися складними, взаємини між РПЦ і РКЦ погіршали. У січні 1990 р. був скликаний Собор УГКЦ, який прийняв рішення, про те що: «Ліквідація УГКЦ на соборі 1946 року була незаконною, Львівський собор 1946 року не має ні канонічної, ні юридичної сили» [16, с. 46].

У свою чергу в кінці січня 1990 року був скликаний Архієрейський собор РПЦ, який відмовився визнати УГКЦ, при цьому Собор виходив з того, що «Унія, яка виникла 400 років тому як спроба з'єднати Православну і Католицьку церкви, не привела до бажаної мети» [9, с. 7]. Тому позиція РПЦ залишилася незмінною і зводилася до визнання рішення Львівського собору 1946 р. про приєднання УГКЦ до Московського патріархату [18, с. 8]. Визначення Архієрейського собору РПЦ викликало негативну реакцію УГКЦ і її представники вийшли в односторонньому порядку з Чотиристоронньої комісії.

Голова РКЦ, нині покійний Папа Римський Іоан Павло II, висловився на підтримку УГКЦ: «Уявляється неможливим засудити те, події які відбувалися на Західній Україні, не зважаючи на той факт, що в цьому регіоні під час переслідування Греко-католицької церкви сталінським режимом кількість православних віруючих була мінімальною» [15, с. 5].

Таким чином, міжконфесійні стосунки, що погравішали на початку 1990 року між РПЦ і РКЦ, закінчилися до кінця цього ж року безре-

зультатно. Залишилися відкритими питання про законність Львівського собору 1946 р., невизнання Російською православною церквою Української греко-католицької церкви а також повернення культових будівель (храмів) УГКЦ.

Черговий виток посилення напруженості у взаєминах між РПЦ і РКЦ стався в січні 1991 року, у зв'язку з тим, що Папа Римський Іоанн Павло II відновив діяльність РКЦ в Україні, відкрив Львівську архидіоцезію (управління церковними структурами).

Встановлення дипломатичних стосунків між державою Ватикан і Україною 8 лютого 1992 р. також погіршало взаємини між РПЦ і РКЦ. Виходячи з визнання України, як канонічної території РПЦ, Московський патріархат оцінив вищезгадані події, як прояв політики прозелітизму з боку РКЦ [11; 12, с. 81].

Для зняття міжцерковної напруги за ініціативою РКЦ і Константинопольського, Олександрійського, Антиохійського, Московського (РПЦ), Румунського патріархатів 23 червня 1993 р. в місті Баламанд (Ліван) були проведені міжцерковні переговори. В результаті роботи був прийнятий документ «Уніатство – застарілий метод об'єднання». У ньому православна і католицька сторони разом визнали, що «Східні католицькі церкви (уніати)» мають право існувати і діяти відповідно духовним потребам своїх послідовників [2]. А також обидві сторони визнають, що «Розділення між Церквами Сходу і Заходу ніколи не зможе погасити бажання єдності, якої захотів Христос» [2], і цим вони підтвердили необхідність єдності між церквами.

Примітно що Баламандський документ став проривом у взаєминах між католицькою і православною сторонами. Він сприяв поліпшенню стосунків між РПЦ і РКЦ на Україні.

Проте документ не дістав загального схвалення, як усередині католицької церкви, так і серед помісних православних церков [6].

Новий привід для напруженості між РПЦ і РКЦ виник в 2000 році, коли УГКЦ прийняла Концепцію єкуменічної позиції Української греко-католицької церкви [8, с. 36]. У ній УГКЦ виступила за подолання міжконфесійних протиріч шляхом об'єднання УГКЦ, УПЦ (МП), УПЦ (КП) і УАПЦ в одну Помісну церкву на території України: «Помісну церкву у формі єдиного патріархату як з Римською Церквою, так і з Церквами - Сестрами християнського Сходу» [18, с. 41].

Проте РПЦ вважає відповідність православної церковній традиції лише УПЦ (МП) [5], а УГКЦ, УПЦ (КП) і УАПЦ не є такими. РПЦ кваліфікує дії УГКЦ як просування релігійних

інтересів РКЦ, направлених на об'єднання з православними Церквами України УПЦ (МП), УПЦ (КП) і УАПЦ [5].

Папський престол приділяє значну увагу зміцненню позицій католицької церкви в Україні, виходячи з того, що на її території проживає близько 6 мільйонів послідовників католицької церкви [14]. РКЦ прагне розвернути свої церковні адміністративні структури (єпархіальні управління), аби охопити якомога більше своїх послідовників і утворити замість окремих католицьких общин сповна повноякому Церкву на території України. У лютому 2002 р. РКЦ прийняла рішення про перетворення тимчасових «апостольських адміністратур» на території України в постійні єпархії. Це послужило приводом для припинення офіційних міжконфесійних стосунків між РПЦ і РКЦ.

Черговою обставиною, що привела до загострення у відносинах між РКЦ і РПЦ стало перенесення в 2005 р. адміністративного центру УГКЦ з Львова до Києва. РПЦ сприйняла дію УГКЦ як прагнення до просування католицької віри на схід [1, с. 23].

У липні 2007 р. черговою спробою до налагодження стосунків між РПЦ і РКЦ стала офіційна зустріч в Балтіморі представників католицької і православної церков [6]. Ця зустріч була перша після семирічної перерви.

Але, як і попередні переговори між представниками РПЦ і РКЦ з приводу їх міжконфесійних стосунків на території України, виявилися безрезультатні. Подальші три роки істотно не змінили позицій РПЦ і РКЦ, що стосуються дій православної і католицької сторін в Україні.

При цьому релігійна ситуація в Україні склалася неоднозначна, на її території діють дві церкви – РПЦ і РКЦ, що представляють два мироустрою [3, с. 64]. Якщо на Заході України РКЦ втілює західну модель мироустрою, то в східних регіонах сильні позиції РПЦ спрямовані на проросійський миро устрій [3, с. 59].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, міжконфесійні стосунки між РКЦ, УГКЦ і РПЦ в Україні залишаються далеко не ідеальними, не дивлячись на спільні зусилля обох церков.

При всьому цьому міжцерковний діалог між РКЦ, УГКЦ і РПЦ на території України не припиняється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архиепископ Волоколамский Илларион. Нести миру евангельское свидетельство/ Илларион архиепископ Волоколамский // Церковь и время. – 2009. – № 2. – С. 23.

2. Баламадский документ // Internet: <http://www.portalcredo.ru/site/?act=lib&id=576>.
3. Булатова А. Украинская тема в диалоге РПЦ и Ватикана / А. Ю. Булатова // *Обозреватель*. – 2007. – №4. – С.57–64.
4. Государственный архив Тернопольской области. – Ф. 3241 сч. – Оп. 2 с. – Д. 27. – Л. 69.
5. Гудзик К. Архієрейський собор УПЦ // Internet: // <http://www.day.kiev.ua/50104/>.
6. Епископ Иларион (Алфеев). Разрыв или продолжение диалога //Internet: http://bishop.hilarion.orthodoxia.org/1_3_7_17.
7. Экзархат (от греч. ἑξάρχος — внешняя власть) — в Византии в конце VI-VII веков административно-территориальная единица, наместничество за пределами митрополии. В современной православии и католицизме восточных обрядов — особая административно-территориальная единица, зарубежная по отношению к основной церкви, либо специально созданная для обслуживания верующих данного обряда в особых условиях // Internet: <http://ru.wikipedia.org>.
8. Концепція екуменічної позиції Української Греко-Католицької Церкви // *Людина і світ*. – 2000. – №7. – С. 36 – 41.
9. Определения Архиерейского Собора Русской православной церкви // *Журнал Московского патриархата*. – 1990. – №5. – С.7.
10. Прот. Сергей (Явиц), прот. Андрей (Ключев). История Римо-католической церкви [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sedmitza.ru/text/44363.html>.
11. Прозелитизм (от греч. пришелец) – это обращение христиан из одной Церкви в другую методами и средствами, которые противоречат духу христианской любви, нарушают свободу человеческой личности // Internet: <http://ru.wikipedia.org>.
12. Реєнт О., Лисенко О. Ватикан і Україна у ХХ ст: історіософська ретроспектива / О. П. Реєнт, О. Є. Лисенко // *Історія, філософія, релігієзнавство*. – 2009. – № 3. – С.78 – 81.
13. Рекомендации по нормализации отношений между православными и католиками восточного обряда на Западной Украине // *Журнал Московского патриархата*. – 1990. – №5. – С. 8, 9.
14. Религия на Украине [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/>.
15. Реакція Московського патріархату у справі Європейського єпископського синоду // *Патріархат*. – 1991. – № 12. – С. 5.
16. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. І. Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 241 с.
17. Титул і вірні, їхні права і обов'язки [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://old.ugcc.org.ua/ССЕС/1.html>.
18. Украинская православная церковь и Украинская греко-католическая церковь вчера, сегодня, завтра // *Православный вестник*. – 1991. – №7. – С.8.
19. 13–17 января 1990 г. прошли переговоры между представителями Римо-католической и Русской православной церквями // *Журнал Московского патриархата*. – 1990. – №4. – С. 58.